

TILSHUNOSLIKDA MILLIY, MADANIY VA LINGVISTIK QARASHLAR NAZARIYALARI: FANLARARO YONDASHUV

Dexqonova Muattar Ilxomovna

Angren universiteti katta o'qituvchisi

[Email.muattardehkhonova1989gmail.com](mailto:muattardehkhonova1989@gmail.com)

Milliy va madaniy o'ziga xoslik bilan bog'liq tilshunoslik evolyutsiyasining umumiy ko'rinishi. O'rta asrlar va Uyg'onish davrida ilmiy va diniy kontekstlarda lotin tili ustunlik qildi. Milliy davlatlarning paydo bo'lishi xalq tilining milliy o'zlikni anglatuvchi timsol sifatida paydo bo'lishiga olib keldi. Masalan, Dantening italyan tilidagi "Ilohiy komediya"si va Martin Lyuterning Injilning nemis tiliga tarjimasi mahalliy tillardan foydalanishni mustahkamlashga yordam berdi. 18-19-asrlarda millatchilikning kuchayishi kuzatildi, bu erda til madaniy o'ziga xoslikni aniqlashda hal qiluvchi elementga aylandi. Iogann Gotfrid Xerder kabi tilshunoslar tilning xalq ruhiga (Volksgeist) xos ekanligini ta'kidlab, uning milliy ongini shakllantirishdagi rolini ta'kidladilar.

20-asr boshlarida strukturalizm (Ferdinand de Sossyur tomonidan asos solingan) kabi tilshunoslik nazariyalari tillarning tarixiy yoki madaniy kontekstlariga emas, balki tizimli tuzilishiga e'tibor qaratdi. Biroq, bu harakat tilning madaniy o'ziga xoslikni qanday aks ettirishi haqidagi keyingi tadqiqotlar uchun asos yaratdi. Til qanday qilib madaniy o'tish va milliy o'zlikni shakllantirish vositasi bo'lib xizmat qilishini o'rganish. Poststrukturalizm va sotsiolingvistika: Strukturalistik g'oyalarga javoban, Mishel Fuko kabi olimlar kuch dinamikasi tildan foydalanishni qanday shakllantirishini o'rganib chiqdilar, bu esa dialektlar va sotsiolektlarning ijtimoiy o'ziga xoslikni qanday aks ettirishini o'rganadigan sotsiolingvistik tadqiqotlarga olib keldi. Tilni saqlash harakati: 20-asr oxirlarida yo'qolib ketish xavfi ostida turgan tillarni madaniy o'ziga xoslikning ajralmas tarkibiy qismi sifatida saqlashga qaratilgan harakatlar kuchayib bordi. Mahalliy xalqlar ko'pincha o'z tillarini noyob dunyoqarash va tarix tashuvchisi

sifatida ta'kidlaydilar. Hukumatlar tilning milliy birlik yoki bo'linishdagi rolini tan oldi, natijada siyosat muayyan tillarni boshqalardan ustun qo'ydi (masalan, Kvebekda frantsuz tilini targ'ib qilish). Til ham inklyuziya (ko'p madaniyatli jamiyatlarda) ham, istisno qilish uchun ham (lingvistik millatchilik holatlarida) vositaga aylanadi. Global Lingua Franca sifatida ingliz tili: global til sifatida ingliz tilining yuksalishi global aloqaga qarshi lingvistik imperializm haqida munozaralarni keltirib chiqardi. Bu xalqaro muloqotni osonlashtirsa-da, ona tillari bilan bog'liq mahalliy o'ziga xosliklar uchun ham qiyinchiliklar tug'diradi. Raqamli aloqa: Internet davri o'ziga xosliklarning til orqali ifodalanishini o'zgartirdi. Ijtimoiy media platformalari lingvistik ijodning yangi shakllarini (masalan, memlar) rag'batlantiradi, shu bilan birga turli madaniyatlar elementlarini birlashtirgan transmilliy o'ziga xosliklarni osonlashtiradi. Ko'p tillilik va gibrid o'ziga xosliklar: Ko'pgina zamonaviy jamiyatlar ko'p tilli populyatsiyalar bilan tavsiflanadi, bu erda odamlar kengroq madaniy kesishmalarni aks ettiruvchi kontekst - uy, ish, jamoa asosida bir nechta lingvistik o'ziga xosliklarni boshqaradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Абдулазизов А.А. Тилшуносликнинг бошқа фанлар билан алоқаси. Т.: Фан. 2004, 240 б.
2. Августин.А Исповедь. М., 1991.
3. Anderson J.M. Linguistic representation. Structural analogy and stratification. Brl.: Mauton de gruyter, 1992.
4. Andrews A.D. Lexical structure // Linguistics : The Cambridge Survey. Vol 1. Cambridge (Mass), 1998. P. 60-88.
5. Алефиренко.Н.Ф. Лингвокультурология: цепностно-смысловое пространство языка [Текст] / Н.Ф.Алефиренко. — Москва: Флинта, Наука, 2010. — 288 с.
6. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. М. Языка славянской культуры. 2000, с. 980.

7. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. М. 1988.
8. Baker E. Predicate-argument structure as a link between linguistic and non-linguistic representations // Brian and language. 1990. Vol.39. p/391-404.